

УДК 378.015.311:34

В. А. Кратинів

викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Донецького юридичного інституту МВС України
м. Донецьк, просп. Засядька, 13

РОЛЬ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ В ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

У статті здійснено аналіз отримання правової інформації курсантами університету внутрішніх справ. Встановлена суттєва різниця в сприйнятті та усвідомленні згаданої інформації між курсантами першого і п'ятого курсів. Показано, що правова компетентність курсантів перебуває не на високому рівні.

Дослідження впливу правової регламентації їх навчально-службової діяльності у вигляді наказів, статутів, інструкцій і т.д. дало можливість переконатись у тому, що, по-перше, їх велика кількість, а по-друге, вони викликають постійне нервово-психічне напруження, особливо у першокурсників, і негативні зміни у психіці.

Встановлена відмінність сприйняття курсантами навчальних дисциплін (цивільне, карне і т.д. право) і нормативними документами, які вимагають персонально від кожного з них беззаперечного щоденного виконання.

У зв'язку з цим рекомендується змінити спосіб подачі юридичної інформації: статутні вимоги та накази повинні асимілюватися кожним курсантом, стати «своїми», природними. Тобто, курсантам необхідно побороти психологічний бар'єр відношення до правової регламентації їх діяльності: вони повинні сприйматись як частина їх життя, стати їх звичкою.

Ключові слова: правова компетентність, правова регламентація, курсанти, особистісне становлення.

Постановка проблеми. Навчально-службові умови, в які потрапляють курсанти після вступу до вищих навчальних закладів системи МВС, різко відрізняються від тих умов, що були до цього періоду. В університетах закритого типу вони втрачають звичні для них домашні умови, зв'язки з товаришами, сім'єю, близькими. Тепер у них з'являється велика кількість вимог до одягу, способу життя, регламентації поведінки, розпорядку дня, необхідність підпорядковуватися начальникам і командирам.

Водночас, як керівництво ВНЗ, так і міністерство МВС вимагають від курсантів, як майбутніх офіцерів, всебічної професійної, фізичної і психологічної підготовленості. Їх спеціальності у майбутньому потребують високого рівня правової компетентності, а навчально-службова діяльність вимагає беззаперечного виконання всіх нормативних актів.

Особливості усвідомлення всієї юридичної бази даних та її сприйняття у вигляді персональних інструкцій до служби є проблемою, в рамках якої значна кількість нерозв'язаних питань. Наприклад, як розуміють майбутні правоохоронці Закони України, як вони до них ставляться, що, на їх погляд, спонукає громадян до протиправних дій та ін.

Не менш важливим аспектом цієї проблеми є пошук шляхів оптимізації навчально-службової діяльності курсантів з метою досягнення ними дійсно висо-

кого рівня професійної підготовленості, що слід розглядати як одну з актуальних задач державного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури свідчить про наявність значної кількості досліджень, в яких вирішувались питання удосконалення навчальної або службової діяльності курсантів ВНЗ закритого типу [1,2]. У вказаних та інших роботах приведені дані, в яких автори наполягають на посиленні вимог до життєдіяльності курсантів в процесі їх навчання і служби, аргументуючи це однією з найважливіших умов становлення як фахівців [3].

Водночас існують дослідження, в яких доведено, що різка зміна умов життя колишніх школярів на ті, в яких вони вимушені бути, викликає значну кількість негативних наслідків. Перш за все, це постійні нервово-психічні напруження, підняття рівня дратівливості, агресивності, конфліктності, тривожності [5]. Негативні зміни в психіці курсантів тягнуть за собою появу передпатологічних та істинно хворобливих змін у соматичці: захворюваність курсантів на перших курсах висока [4, 5].

У деякої частини курсантів виникає негативне відношення до всієї системи органів внутрішніх справ, з'являються думки про помилковість вибору ними майбутньої професії, або (що є ще гіршим) думка типу: «Я відіграюсь потім, коли отримаю погони офіцера». Тобто, це один з серйозних важелів у ранньому формуванні професійної деформації, відсторонення майбутніх працівників влади від громадян, формування «правового нігілізму».

Пошук шляхів корекції цих соціально негативних явищ, оптимізація навчально-службової діяльності курсантів, обґрунтування прискорення їх адаптації, з одного боку, та психологічно забезпечена корекція їх життя в університеті, є невідкладним завданням фахівців з юридичної психології.

У зв'язку з вищезазначеним, в даному дослідженні поставлена наступна мета: виявити значення в особистісно-професійному становленні майбутніх правоохоронців правової компетентності та правової регламентації.

Організація та методи дослідження. Методами дослідження були анкетування, спостереження, інтерв'ювання. Кількісні дані оброблялись статистично.

У даній роботі ми ставили завдання, з однієї сторони, з'ясувати чи достатньо курсанти одержують правової інформації і чи навчають їх нею користуватися, а, з іншого боку, важливо знати, яким чином і наскільки інтенсивно діє на їхню психіку саме правова регламентація. При цьому необхідно підкреслити, що курсанти, особливо першого курсу, в минулому (будучи школярами) мали тільки два види вимог: виконання шкільного розпорядку і загальногромадянські юридичні вимоги, продиктовані законами України.

Після того, як вони стали курсантами, тобто влились у ряди системи ОВС, вони піддаються цілій низці вимог: це насамперед закон України «Про міліцію», що складається з шести розділів і вміщує 27 статей; Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ Української РСР» (від 29 липня 1991 р., №114); дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України (затверджений Законом України від 24 березня, 1991р., №548-XIV; №551-XIV); статут слухачів і курсантів вищих навчальних закладів Міністерства Внутрішніх Справ України, затверджений наказом МВС України від 13 березня 1994р., №505 і, крім того, велика кількість інструкцій, положень та інше.

Результати дослідження та їх обговорення. У першій серії досліджень вивчався рівень правової компетентності курсантів. Приводимо приклади відповідей на деякі питання. На питання: «Як Ви оцінюєте рівень свого знання українських

законів?» — тільки 17,3% курсантів 1-го курсу відповіли — достатнім; 26,7% відповіли — частковим, 10,2% — інтуїтивним, а 32,8% — явно недостатнім. На це питання курсанти 5-го курсу дали наступні відповіді: достатнім — 22,3%, частковим — 23,1%, інтуїтивним — 14,1% і явно недостатнім — 23,1%. На питання: «Що на Ваш погляд, спонукає людей робити протиправні дії?» — відповіді першокурсників були такими: нестаток — 11,5%, нервозність — 25,4%, бездумність — 13,2%, звички — 7,0%, незнання законів — 42,9%. Курсанти п'ятого курсу відповіли інакше: нестаток — 16,7%, нервозність — 37,3%, бездумність — 18,2%, звички — 2,1%, незнання законів — 25,7%.

На наступне питання: «Чи можна в нашому суспільстві бути законослухняним громадянином?» — відповіді першокурсників були такими: можна — 57,8%, не можна — 29,4%, не знаю — 19,8%. П'ятикурсники відповіли наступне: можна — 38,6%, не можна — 47,0% і не знаю — 14,4%.

На питання: «Як на Вашу думку, громадяни України ставляться до законів?» — першокурсники відповіли: майже завжди їх дотримують — 35,3%, обходяться без них — 10,1%, живуть «на грані дозволеного» — 12,2%, звертаються до них у критичних ситуаціях — 32,2%, демонстративно їх ігнорують — 11,2%. Відповіді курсантів — випускників наступні: майже завжди їх дотримують — 11,2%, обходяться без них — 10,3%, живуть «на грані дозволеного» — 38,7%, звертаються до них у критичних ситуаціях — 25,7%, демонстративно їх ігнорують — 11,2%.

Наступне питання: «Як Ви вважаєте, той обсяг правових дисциплін, що читається для Вас в університеті є яким?» — першокурсники дали наступні відповіді: достатнім — 18,8%, недостатнім — 47,5%, необхідним — 25,7%, зайвим — 8,0%. Курсанти п'ятого курсу на це питання відповіли так: достатнім — 36,1%, недостатнім — 32,3%, необхідним — 29,4%, зайвим — 2,2%.

Питання: «Як Ви вважаєте, за час навчання в академії Ви придбали необхідні навички користування знаннями законів?» — курсанти першого курсу відповіли наступне: так — 3,1%, не в достатньому ступені — 17,2% і не придбали — 79,7%. П'ятикурсники дали наступні відповіді: так — 30,2%, не в достатньому ступені — 33,6% і не придбали — 36,2%.

Аналізуючи отримані дані можна відзначити кілька положень:

1. Переважна кількість курсантів, навіть п'ятого курсу, вважають, що їх рівень знання українських законів недостатній (тільки 22,3% оцінили його як достатній). При цьому відсоток першокурсників, що вважають свій правовий рівень достатнім, як не дивно, дорівнював 17,3%. Хоча, потрібно підкреслити, що це переважно курсанти з підгрупи з низьким рівнем навчально-службової успішності, тобто для них, на їх думку, і такий рівень цілком достатній;

2. Лише третина курсантів п'ятого курсу відповіли, що обсяг правових дисциплін, що читають їм, достатній, а інші (більше 60%) вважають, що він недостатній;

3. Звички користування законами в курсантів також придбані не повною мірою (тільки 30,2% відповіли ствердно).

Безумовно, спостерігається істотне розходження у відповідях курсантів першого курсу і випускників. Наприклад, на питання про те, що спонукає людей робити протиправні дії, 42,9% першокурсників відповіли — «незнання законів», у той же час тільки 25,7% курсантів п'ятого курсу згідні з цією думкою. Також бачимо суттєве розходження в уявленнях курсантів щодо дотримання законів громадянина України: так, 35,3% першокурсників вважають, що вони їх дотримують, курсанти ж п'ятого курсу, маючи якийсь життєвий досвід, на це питання твердо відповіда-

ють тільки 19,1%. У той же час 38,7% п'ятикурсників вважають, що більшість людей живуть «на грані дозволеного».

Таким чином, можна зробити висновок про те, що правова компетентність курсантів перебуває не на високому рівні.

У другій стадії досліджень вивчався вплив на психічний стан курсантів правової регламентації.

Аналіз отриманих даних дозволяє підкреслити, що курсанти як першого, так і п'ятого курсів відзначають велику кількість негативних психічних реакцій, викликаних дією на них правової регламентації. Загальним є також те, що всі курсанти (90,3% першого і 77,8% п'ятого курсів) вважають кількість нормативних документів, що регламентують їх навчально-службову діяльність, надмірно завищеною.

Думки про невиконання юридичних вимог викликають у них страх, тривогу, роздратування, обурення, що, діючи довгостроково, в часі погіршує самопочуття і призводить до стійких нервово-психічних напруг. Так, наприклад, дуже великий відсоток першокурсників відзначили появу почуття страху (84,0%) при невиконанні нормативних вимог. 79,4% першокурсників негативно оцінюють свій психічний стан у зв'язку з необхідністю виконувати правові вимоги. Вони відзначають, що необхідність дотримуватись букви закону негативно впливає на їх сон і відпочинок.

Якщо 73,7% першокурсників вважають, що виконання статутних вимог викликають у них роздратування, то й на п'ятому курсі, де адаптація до навчально-службової діяльності висока, 38,8% курсантів дають ту ж відповідь.

Варто підкреслити досить важливу деталь: курсанти у великій кількості (78,4% першого і 84,6% п'ятого курсів) відчувають нерозуміння або небажання зрозуміти складність їх навчально-службової діяльності оточуючими. А це, у свою чергу, є одним з потужних факторів, негативно діючих на їх психіку.

Природно такі впливи не минають безвісти: вони можуть викликати нервово-психічні перенапруги, які цілком здатні провокувати соматичне захворювання і, безумовно, відбиваються на успішності в навчанні.

Потрібно спеціально акцентувати увагу на тому, що особливо гостро переживається вплив правової регламентації курсантами першого курсу. Їх стан у значній мірі піддано впливу факторів, що ніколи раніше не зустрічались: відрив від звичних домашніх умов, від близького оточення і спілкування; вплив незнайомого колективу, зміни умов сну і відпочинку, поява цілого ряду начальників, невідомість майбутніх взаємин у групі і з командирами. Природно все це підвищує тривожність. Фрустрація великої кількості потреб, що були звичними для них, також створює додаткову психічну напругу.

Ретельний аналіз отриманих кількісних даних дозволяє відзначити, що негативний вплив правової регламентації згодом, до п'ятого курсу, властиво слабшає, однак повинен насторожити факт жалю курсантами вибору для себе служби в органах внутрішніх справ. Причому, якщо кількість першокурсників, що позитивно відповіли на свій вибір дорівнювала 28,5%, то в курсантів п'ятого курсу цей відсоток виріс і становить 32,6%.

Тому, якщо третина курсантів шкодує про те, що вони присвятили себе служінню в ОВС, то, очевидно, це досить тривожний сигнал, що змушує здійснити аналіз причин такої думки і пошук шляхів зміни її на протилежну. Особливо важливо здійснювати в роботі з першокурсниками. Тим більш велике значення оптимізації діяльності працівників ОВС надається в багатьох документах, що розробляються у МВС. Одним з таких є «Концепція психопрофілактичної роботи в органах вну-

трішніх справ України», яка затверджена як додаток до наказу МВС України від 5 квітня 2002 року №334.

Таким чином, стає зрозумілим, що, якщо ми хочемо мати здорове, переконане в правоті вибору майбутньої професії покоління працівників ОВС, ми повинні істинно діалектично підійти до вивчення феномена правової регламентації курсантів (виявивши як позитивні, так і негативні сторони) і знайти шляхи психічної корекції і навіть профілактики цього явища.

Узагальнюючи дані, отримані після обробки двох анкет, можна відповісти, що ми одержали, на перший погляд, суперечливі один одному факти. Мається на увазі те, що визначення правової компетентності показало недостатній рівень її в курсантів і бажання підвищити кількість юридичної інформації.

Однак, з іншого боку, при з'ясуванні впливу правової регламентації на психіку курсантів, встановлено, що велика кількість нормативних вимог викликає негативні зміни в їхній психіці. У цьому зв'язку необхідно підкреслити, як мінімум, два моменти. Перший — це істотна, з психологічної точки зору, відмінність між курсами різних юридичних дисциплін, що читають курсантам (цивільне, карне і т.д. право) і нормативними документами, які вимагають від них беззаперечного щоденного виконання (що сприймається особливо гостро тому, що раніше в них такого не було).

І другий — це спосіб подачі, піднесення юридичної інформації, який має надзвичайно важливе значення. А саме: якщо лекційні курси за юридичними дисциплінами читаються і курсанти знають, що їх потрібно просто здати у вигляді заліку або іспиту, то статутні вимоги і всілякий рід інструкцій вони повинні кожного дня беззаперечно виконувати. А в ідеальному варіанті вони (вимоги) повинні стати частиною їхнього способу життя, навіть потребою. Нормативи про те, як поводитися, як жити працівникові ОВС, необхідно асимілювати кожним курсантом, вони повинні стати «своїми», природними. Тобто, курсантам треба перейти (перебороти) бар'єр, де, з одного боку, вони зусиллям волі змушують себе робити так, тому що так потрібно, а з іншого боку, — це дії, поводження, що стануть частиною їхнього життя і будуть виконуватись як звички, без напруги.

Наступний момент, який би хотілося відзначити, це те, що від способу повідомлення юридичної інформації або нормативних вимог багато в чому буде залежати їх засвоєння і відношення до них. Тому що закономірність така: усе, що пропонується нам з позиції сили, зустрічає опір, тому що включаються інтропсихічні захисні механізми. Так, наприклад, статті кримінального кодексу, повідомлені курсантам у вигляді лекцій, прямо їх не стосуються: вони повинні їх тільки запам'ятати, а от стаття статуту, що вимагає дві години в день віддати стрійовій підготовці, викликає в них як мінімум, роздратування. Тому що вона прямо впливає на особистість курсантів.

Таким чином, стає зрозумілим, що для того, щоб знизити, послабити негативний вплив правової регламентації на психіку курсантів, щоб домогтися більш спокійного відношення їх до нормативних документів, необхідно розробити психологічно продуману систему їхньої подачі.

Реалізація зазначеного вище завдання повинна базуватись на розумінні ще однієї умови: ступінь засвоєння будь-якої інформації завжди індивідуальна і, якщо проектувати це на навчально-службову діяльність, то цілком логічно припустити, що саме на ній (як основі для них) відобразиться засвоєння правових норм курсантами.

Висновки. Вивчення рівня правової компетентності курсантів показало, що тільки п'ята частка з них (від 17,3% до 22,3%) вважають рівень знання українських законів достатнім. Отже, для формування повноцінної різностороннє розвинутої особистості в процесі професійної підготовки рівень правової компетентності курсантів необхідно підвищувати.

Встановлено негативний вплив на психіку курсантів правової регламентації. Такі показники як тривожність, ворожість, депресія та емоціональна напруга збільшуються через вплив на курсантів вимог, які пред'являються нормативними документами: уставами, наказами, розпорядженнями, законами.

Перспективою подальших досліджень може бути розробка методів та засобів оптимізації навчально-службової діяльності курсантів.

Список використаних джерел та літератури

1. Ануфрієв М. І., Соболев В. О., Мартиненко О. А., Кобзін Д. О. Соціально-психологічний аналіз дисципліни в адміністративній службі міліції.: Науково-практичний посібник / За заг. ред. проф. Бандурки О. М. — Харків: УніВС, 1998. — 92 с.
2. Барко В. І., Шаповалов О. В. Стан психологічної готовності молоді до навчання в закладах МВС // Практична психологія в органах внутрішніх справ: Матеріали респуб. наук.-практ. конф. — К.: РВВ КІВС при УАВС, 1995. — С. 19-20.
3. Горлинский И. В. Педагогическая система гибкого обучения специалистов в ВУЗах МВД России. — М.: Академия управления МВД России, 1997 — 217 с.
4. Горпинич О. О. Позитивний вплив занять спортом на учбову та службову діяльність курсантів військового навчального закладу // О. О. Горпинич // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. — 2007. — №5. — С. 5-8.
5. Сергієнко Н. П. Психолого-правові засади формування особистості майбутніх працівників ОВС у процесі професійної підготовки: автореферат дис. на здобуття наукового ступеня к. психол. наук: спец. 19.00.06 «Юридична психологія»/ Сергієнко Надія Павлівна — Харків, 2005. — 19 с.

References

1. Anufriev M. I., Sobolev V. O., Martynenko O. A., Kobzin D. A. Socialno—psihologicheskii analiz discipliny v administrativnoi sluzhbe militsii.: Naukovo-practychnyi posibnyk / Za zag. red. prof. Bandurky O. M. — Kharkov: UniVS, 1998 — 92 s.
2. Barco V. I., Shapovalov O. V. Stan psichologicheskoi gotovnosti molodyh lyudei do navchannya v zakladah MVS/ / Practychna Psychologiya v organax vnutrishnih sprav: Materialy respublic. nauk.-praktik. conf. — K.: RVV KIVS at UAVS, 1995 — S. 19-20.
3. Horlynskyj I. V. Pedahohycheskaya systema gibkogo obucheniya spetsialistov v vuzah MVD Rossii. — M.: Academia upravleniya MVD Rossii, 1997 — 217 s.
4. Gorpnich O. O. Positivnyi vplyv zannyat' sportom na uchbovu ta sluzhbovu diyalnist' kursantiv vijskovogo uchbovogo navchalnogo zakladu // O. O. Gorpnich // Pedagogika, psichologiya ta medyko — biologichni problemy physychnogo vyhovannya i sportu. — 2007. — № 5. — S.5 -8.
5. Sergienko N. P. Psychologo-pravovi zasady formuvannya osobystosti maibutnih pratsivnykiv OVC u protsesi profesijnoi podgotovky: Avt. dis. Na zdobuttya naukovogo stupenya k. psyhol. nauk: spec. 19.00.06 «Yurydychna Psychologiya» / Sergienko Nadia Pavlivna. — Kharkov, 2005. — 19 s.

В. А. Кратинев

преподаватель кафедры специальной физической подготовки Донецкого юридического института МВД Украины

РОЛЬ ПРАВОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ И ПРАВОВОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ В ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ СТАНОВЛЕНИИ БУДУЩИХ РАБОТНИКОВ ОВСУ**Резюме**

В статье осуществлен анализ получения правовой информации курсантами университета внутренних дел. Установлена существенная разница в восприятии и осознании упомянутой информации между курсантами первого и пятого курсов. Показано, что правовая компетентность курсантов находится не на высоком уровне. Исследование влияния правовой регламентации их учебно-служебной деятельности в виде приказов, уставов, инструкций дало возможность убедиться в том, что, во-первых, их большое количество, а во-вторых, они вызывают постоянное нервно-психическое напряжение, особенно у первокурсников, и негативные изменения в психике. Установлено различие восприятия курсантами учебных дисциплин (гражданское, уголовное и т.д. право) и нормативных документов, которые требуют персонально от каждого из них беспрекословного ежедневного выполнения. В связи с этим рекомендуется изменить способ подачи юридической информации: уставные требования и приказы должны ассимилироваться каждым курсантом, стать «своими», естественными. То есть, курсантам необходимо побороть психологический барьер отношения к правовой регламентации их деятельности: они должны восприниматься как часть их жизни, стать их привычкой.

Ключевые слова: правовая компетентность, правовая регламентация, курсанты, личностное становление.

V. A. Kratynov

lecturer in special physical training
Donetsk Law Institute of Internal Affairs of Ukraine

ROLE OF LEGAL COMPETENCE AND LEGAL REGULATION IN PERSONALITY-PROFESSIONAL BECOMING OF FUTURE WORKERS TO OAT**Abstract**

The analysis of receipt of legal information the students of university of internal affairs is carried out in the article. A substantial difference is set in perception and realization of the mentioned information between the students of first and fifth courses. It is shown that a legal competence of students is not at high level. Research of influence of legal regulation of their educational-official activity as orders, charters, instructions gave an opportunity to make sure in that, firstly, their generous amount, and secondly, they cause permanent neuropsychic tension, especially for freshmen, and negative changes in a psyche. Set difference of perception by the students of educational disciplines(civil, criminal etc. right) and normative documents that require personally from each of them implicit daily implementation.

In this connection it is recommended to change the method of serve of legal information: regulation requirements and orders must assimilate every student, to become » it», natural. That is, students must overcome the psychological barrier of attitude toward legal regulation of their activity: they must be perceived as part of their life, to become their habit.

Keywords: legal competence, legal regulation, students, personality becoming.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2013